

Tiede ja kansainvälisyys. Kansainvälisten suhteiden kehitys Joensuun yliopistossa 1970-luvulta 1990-luvun alkuun

Antti Ronkainen & Risto Ikonen

Kansainvälisyys on erottamaton osa tieteen tekemistä. Antiikin aikaan oppineiden laatimat käsikirjoitukset levisivät kopsioina yli rajojen. Keskiajalla maineikkaat yliopistot kokosivat oppisäätyyn pyrkiviä nuorukaisia kaukaisistakin maista, myös Suomesta. Turun akatemian perustamisen jälkeen yliopiston kirjaston kokoelmat helpottivat muualla tehtyyn tutkimukseen tutustumista. Ajantasaisempaa tietoa tarjosivat ulkomaalaisten satunnaiset vierailut, oppineiston välinen kirjeenvaihto ja tieteen uutuuksista kertovat periodijulkaisut. Tiede oli kansalliset rajat ylittävää jo ennen kuin valtiolta keksi ottaa tehtäväkseen sen edistämisen.

Johdanto

Yliopiston kansainvälistyminen nousi suomalaisen tiedepolitiikan keskiöön 1970-luvulla, kun ensimmäisiä valtioiden välisiä yhteistoimintasopimuksia alettiin solmia. Siitä lähtien suomalaisen tieteen kansainvälinen näkyvyys ja maantieteelliset rajat ylittävä tieteellinen vuorovaikutus on ollut myös poliittisen mielenkiinnon kohteena. Esimerkiksi vuonna 2009 julkaistu korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia (OPM 2009) määrittää varsin seikkaeräisesti kansainvälisen toiminnan määrää, laatua ja osin suuntaakin.

Keskushallinnon ohjailun lisääntyessä jää helposti huomiotta, että kansainvälisyys on aina ollut osa tieteentekijöiden arkea. Niinpä tässä artikkelissa pääpaino ei ole hallinnon tai poliittisen päätöksentekokoneiston toimenpiteissä vaan tieteentekoon luontaisesti kuuluvasa tarpeessa ylittää valtiolliset rajat. Tarkoituksena on hahmotella, miten tuo tieteen ominaislaatuun kuuluva kansainvälisyys ilmenee.

Tutkimuksen aineisto koostuu tieteentekijöiden ja hallintohenkilökunnan haastatteluista, joille viitekehyksen tarjoaa 1970-luvun alussa toimintansa aloittanut Joensuun korkeakoulu, joka muuttui vuonna 1984 Joensuun yliopistoksi. Aineisto on kerätty pääosin vuonna 2010, ja sitä on täydennetty yhdellä haastattelulla vuonna 2013. Haastatteluissa keskityttiin kansainvälisten suhteiden kehitykseen korkeakoulussa ja yliopistossa ja kansainvälisyyden näkymiseen haastateltavan omassa työssä. Haastattelut edustavat kaikkia vuonna 1984 olleissa olleita tiedekuntia ja hallintovirastoa. Moni haastateltava on ollut mukana korkeakoulun toiminnassa aivan sen varhaisvuosista saakka.

Oppilaitoksen perustamisvaiheet käydään lyhyesti läpi artikkelin alussa. Tämän jälkeen kuvaamme haastatteluaineiston pohjalta, kuinka tieteen ominaislaatu johti yrityksiin käynnistää uudenlaisia tutkimussuuntia ja samalla myös kansainvälistyä. Esimerkkitapauksen kiinnostavuutta lisää se, että Joensuun korkeakoulua perustettaessa tutkimuksen ja siten myös kansanvälisen toiminnan ajateltiin jäävän toissijaisen asemaan ja korkeakoulun palvelevan ensisijaisesti alueellisia tarpeita. Lopuksi hahmottelemme aineiston pohjalta, mistä aineksista menestyksekkäs kansainvälistyminen koostuu.

Uuden korkeakoulun synty

Korkea-asteen oppilaitoksen tulo Joensuuhun muistuttaa etäisesti Jyväskylässä 1930-luvulla nähtyä kehityskulkua, jonka seurauksena perinteikkäästä opettajaseminaarista tehtiin korkeakoulu (Kangas 2009, 121). Myös Joensuussa uuden korkeakoulun rungon muodosti – aina rakennuksia myöten – Sortavalan seminaarin perinteitä jatkanut opettajankoulutuslaitos. Tuohon aikaan seminaareja oli kuitenkin tarjolla monella muullakin paikkakunnalla. Miksi valinta osui juuri Joensuuhun?

Kyse ei ollut sattumasta, sillä ratkaisua oli pohjustettu paikallisin voimin jo pitkään. Suomen itäisimmän korkeakoulun avaamiseen johtanut kehityskulku sai alkunsa vuonna 1955, kun Lappeenrannassa perustettiin Itä-Suomen Yliopistoseura. Sen perustajajäsenten joukkoon kuului myös Joensuun kaupunki. (Nevala 1983, 20–23.) Erityisen aktiivisesti asian edistämiseksi toimi Pohjois-Karjalan maakuntaliitto, jonka huhtikuussa 1960 antama julkilausuma voidaan pitää lähtökohtana Joensuun korkeakoulun synnylle. Saman vuoden lokakuussa maakuntaliiton hallitus asetti erityisen toimikunnan tutkimaan ja selvittämään mahdollisuutta korkeakoulun sijoittumiseen Joensuuhun. (Nurmi 1971, 4.) Kilpailu oli kovaa, sillä yliopistohaaveita eläteltiin Joensuun lisäksi Lappeenrannassa, Kuopiossa ja pian myös Savonlinnassa.

Yliopiston sijoittumista Joensuuhun yritettiin edistää monin eri tavoin. Tonttikysymystä selvitettiin samalla, kun pidettiin yhteyttä vuosina 1958–1961 toimineeseen Itä-Suomen kulttuurikomiteaan. Maakunnan kansanedustajat olivat yhteydessä opetusministeriin, tehtiin aloitteita, selvityksiä ja suunnitelmaluonnoksia. Lisäksi oltiin yhteydessä kouluhallitukseen. Kun kävi selväksi, että korkeakoulu tultaisiin hajauttamaan useammalle paikkakunnalle, yhteistyökumppaneita haettiin niin Lappeenrannan, Kuopion kuin Savonlinnankin suunnalta. (Nurmi 1971, 4–7.)

Kesäkuun 20. päivä vuonna 1963 valtioneuvosto asetti komitean, jonka tehtävä oli tutkia korkeakoulutuskapasiteetin lisäämistä ja siten myös Itä-Suomen korkeakoulun perustamiseen liittyviä kysymyksiä. Huhtikuussa 1965 jätetyssä ensimmäisessä osamietinnössä komitea totesi, että opiskelupaikkojen vähyys edellytti yhden tai useamman korkeakoulun perustamista. Kesäkuussa jätetyssä toisessa osamietinnössä komitea ehdotti teknillisten korkeakoulujen perustamista Tampereelle ja Lappeenrantaan. Jälkimmäiseen olisi pitänyt mietinnön mukaan perustaa myös Itä-Suomen yliopisto lukuun ottamatta lääketieteellistä tiedekuntaa, joka piti sijoitettaman Kuopioon tai Jyväskylään. (Nevala 1983, 50–64.)

Kuopiossa ja ennen kaikkea Joensuussa oltiin ratkaisuun tyytymättömiä. Voimat päätettiin yhdistää. Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon kunnissa koottiin nimiä yhteisadressiin, joka jätettiin eduskunnalle ja hallitukselle 19.10.1965. Siinä todettiin Itä-Suomen korkeakoulutyhjiön sijoittuvan nimenomaan Kuopio–Joensuu-akselille, joten nämä olivat uudelle laitokselle parhaat sijoituspaikat. (Nurmi 1971, 6–7.)

Vastoin komitean esitystä, valtioneuvoston ja eduskunnan käsittelyssä päädyttiin kolmi-napaiseen ratkaisuun, jossa Lappeenranta sai teknisen korkeakoulun, Kuopio lääketieteellisen koulutuksen ja Joensuu humanistis-luonnontieteellisen koulutuksen (Haavio 1983, 44–45). Helmikuun 4. päivä 1966 eduskunta hyväksyi lait Lappeenrannan ja Tampereen teknil-listen korkeakoulujen perustamisesta. Maaliskuun 4. päivä 1966 hyväksyttiin vuorostaan Kuopion ja Joensuun korkeakoululait, jotka presidentti vahvisti 25.3.1966. (Nevala 1983, 72–78.)

Joensuun korkeakoulun toiminta käynnistyi syyskuussa 1969. Varsinaisiin valmisteluihin oli päästy vain muutamaa kuukautta ennen lukuvuoden alkua. Isossa roolissa oli rehtori Veli Nurmi, joka järjesteli toimintaa ja haali opetushenkilökuntaa kesän aikana miten parhaiten taisi, suositusten ja suhteiden perusteella. Valmisteluja tehtiin kiireisellä aikataululla, eikä aivan kaikkia järjestelyjä saatu valmiiksi ennen lukuvuoden alkamista. (Nurmi 1971, 14–15; Nevala 1983, 84–85)

Korkeakoulun päätehtäväksi oli laissa määritelty opettajankoulutus humanistisilla ja luonnontieteellisillä aloilla. Tutkimuksesta huolehtiminen oli jätetty erillisenä yksikkönään toimivan Karjalan tutkimuslaitoksen tehtäväksi. (Laki 462/69, Asetus 559/69; Nurmi 1971, 12–14; Nevala 2012, 278.) Opetus ja tieteellinen tutkimus jakautuivat siten omiin yksikköihin. Vuonna 1983 annetussa laissa (Laki 128/1983; Asetus 697/1983) tämä keinotekoinen ja tuolloin jo merkityksensä menettänyt jako poistui. Samalla luovuttiin korkeakoulu-nimikkeestä, joten siitä lähtien Joensuun yksikkö oli myös nimensä puolesta sellainen täysi-verinen tiedeyliopisto, joka se oli jo pitkään käytännössä ollut. Tieteen itseliikunto oli osoittautunut poliittista linjausta voimakkaammaksi.

Joensuun yliopisto tarjoaa tieteen kansainvälistymiskehityksen erityispiirteitä kartoittavalle mielenkiintoisen erityistapauksen, sillä uuden tiedeyksikön perustamisen jälkeen toiminta oli käynnistettävä lähes tyhjästä. Mielenkiintoiseksi asian tekee myös korkeakoulun syntyhistoria, jossa aluepoliittisilla seikoilla näyttää olleen merkittävä osuus. Niinpä sen enempiä tutkimustyötä kuin tieteen tekijöiden kiinnittymistä kansainväliseen tutkijayhteisöön ei pidetty erityisen tärkeänä. Tästä huolimatta tutkimustyö ja tutkijoiden kansainvälistyminen käynnistyivät kohta korkeakoulun perustamisen jälkeen. Seuraavassa tätä rajoja rikkovaa kehityskulkua valotetaan sellaisena, kuin se henkilöhaastattelussa ilmenee [1]. Haastattelujen taustoituksessa tukeudumme korkeakoulun tuottamiin asiakirjoihin ja tutkimuskirjallisuuteen.

Kansainväliset suhteet alkavat kehkeytyä

Uuden korkeakoulun alkuvuodet olivat täynnä muutosta ja uuden opettelua. Kiirettä ja työtä riitti. 1970-luvulla toteutettiin korkeakoulussa osastomuutos ja uudistettiin hallintoa. Uusien oppiaineiden perustamisen myötä kasvoi samalla opiskelijoiden ja henkilökunnan määrä. (Nevala 2009.) Toimintojen käynnistäminen kulutti suuren osan henkilökunnan työpanoksesta ja voimavaroista. Alun työtahtia onkin luonnehdittu ”ylipainaiseksi” (Tuunainen 1971, 2).

Kun tehtävänä oli saattaa toimintakuntoon kokonainen korkeakoulu, ei kansainvälisten suhteiden kehittämiseksi jäänyt muiden kiireiden ohella kovin suurta sijaa. Ongelmia aiheutti myös henkilöstön vähäinen määrä, minkä seurauksena rutiinitehtävät ja kehittämis-työ kasautuivat samojen ihmisten kontolle: ”Jengiä oli niin hiton vähän” (JN). Tieteen kansainvälisyys jäi toiminnan alkuvaiheessa taka-alalle. Siihen liittyvät avaukset olivat sattumanvaraisia, eikä kansainvälisyys juurikaan näkynyt jokapäiväisessä työssä (AA). Kiirees-

tä huolimatta pieniä kotimaan rajat ylittävän toiminnan alkuja virisi heti toiminnan käynnistymisen jälkeen. Joidenkin henkilökuntaan kuuluvien yhteydet ulkomaisiin kumppaneihin perustuivat jo ennen Joensuuhun tuloa luotuihin verkostoihin, joten aivan tyhjästä ei sentään tarvinnut aloittaa. (RH; ks. Nevala 2009, 246.)

Kansainvälinen toiminta saattoi alkuvaiheissa olla muodoltaan hyvin yksinkertaista. Joensuussa esimerkiksi vieraili henkilökuntaan kuuluvien ulkomaalaisia tuttuja, joiden kanssa sitten viriteltiin tutkimusyhteistyötä: "Tutkimusta tehtiin, kaikilla oli jotain kontakteja" (KP; Hietala 2002, 543.) Pienimuotoisuus, yksityisyys ja epämuodollisuus olivat ominaista korkeakoulun alkuvaiheen kansainvälisyydelle. Vierailuista on jäänyt vain vähän merkintöjä virallisiin dokumentteihin, sillä systemaattista tilastointia mistään kansainvälisestä toiminnasta ei tehty pitkään aikaan (PP). Kehitys Joensuussa on tältä osin ollut samankaltaista kuin muissa korkeakouluissa ja yliopistoissa, sillä henkilökohtaiset tuttavuudet ovat poikineet kansainvälistä yhteistyötä muuallakin (ks. Salo 1998; Kaarninen 2000, 364; Nevala 2009, 380).

Tutkijoiden ja opettajien kansainvälistyminen on haastattelujen perusteella liittynyt kiinteästi tutkimustyöhön. Kontaktien muodostumisen kannalta tärkeitä olivat tutkimusintressit ja kiinnostuksen kohteet. Syy valtion rajat ylittävään toimintaan oli tutkimustyön tekeminen, ja kansainvälinen yhteistyö kehittyi ikään kuin tutkimuksen teon sivutuotteena. (KP.) Katseet suunnattiin niihin maihin, joissa tutkimuksen painopiste tai samasta asiasta kiinnostuneet kollegat olivat (JN). Käytännön kansainvälinen toiminta riippui Joensuun korkeakoulun toiminnan alkuvaiheessa ja vielä pitkään sen jälkeenkin etupäässä yksittäisistä tutkijoista ja opettajista, joiden halun ja kiinnostuksen varassa asia oli (AA). Tieteen tekeminen ja kansainvälisten suhteiden muotoutuminen olivat näin jo alusta saakka kietoutuneet yhteen. Koska organisaatio ei aktiivisesti ohjailnut toimintaa, kukin henkilökunnan jäsen saattoi vapaasti rakentaa yhteyksiä haluamiinsa suuntiin rajallisten resurssien puitteissa. On kuitenkin huomattava, että vain osa henkilökunnasta piti tarpeellisena kehittää kansainvälistä tutkimusyhteistyötä.

Henkilökunnan omien suhteiden rinnalla alkoi myös korkeakoulun virallinen kansainvälinen toiminta. Rehtorina vuonna 1971 aloittanut Heikki Kirkinen mainitaan monessa haastattelussa merkittävänä koko korkeakoulun kansainvälisten suhteiden kehittäjänä (mm. AA; MH; SS; KP). Kirkinen itse kuitenkin muistuttaa, että 1970-luku oli kansainvälisten suhteiden kehittämisessä vielä kokeilevaa aikaa (HK). Tilanne oli sama suurimmalle osalle yliopistoja, sillä kansainvälinen yhteistyö ei ollut tuohon aikaan vielä jokapäiväistä. Yhteydenpito niin ulkomaisiin tieteentekijöihin kuin yliopistoihin oli tyyliltään epämuodollista. (HK; Salo 1998, 161; Eskola 2002, 357.)

Kirkisen rehtorikaudella kansainvälisiä yhteyksiä luotiin voimakkaasti Neuvostoliiton suuntaan. Näin tapahtui kaikissa suomalaisissa yliopistoissa, mikä johtui paitsi maiden välillä solmitusta yhteistoimintasopimuksesta myös siitä, että vuodesta 1974 lähtien yliopistojen välisestä yhteistyöstä aiheutuvat kulut korvattiin suoraan Suomen valtion budjetista. (Melanko 2002, 544). Neuvostoyhteistyön taustalta löytyvät siten enemmän ulko- kuin tiedepoliittiset syyt. Kirkinen haluaakin korostaa yhteyksiään Ranskan suuntaan. Esimerkiksi 1970-luvun alussa Joensuuhun saapui vierailulle teatteriryhmä Sorbonnen yliopistosta, jossa Kirkinen oli ollut aiemmin työskennellyt vierailevana professorina. (HK.) Suuntaus vahvistui, kun 1990-luvun alussa Joensuun yliopiston yhteistyökumppaniksi saatiin ranskalainen Caenin yliopisto. (Nevala 2009, 384.)

Suhteiden luomista Petroskoin valtionyliopiston kanssa oli aloitettu jo Veli Nurmen rehtorikaudella korkeakoulun toisena toimintavuonna (Nurmi 1971, 26). Yhteistyön määrätieteisen kehittämisen voidaan katsoa olleen tavoitteena alusta pitäen. Niinpä Joensuun korkeakoulun ensimmäinen tieteellistä ja kulttuuriyhteistyötä koskeva virallinen yhteistyösopimus allekirjoitettiin juuri Petroskoin yliopiston kanssa vuonna 1978 (Nevala 2009, 384). Yksi esimerkki sopimusta pohjustaneesta yhteistyöstä oli Joensuulaisten opiskelijoiden ja opettajien vierailu Petroskoin valtionyliopistossa. Matka eteni pitkälti kulttuurivaihdon hengessä, vaikka samalla käytiin myös virallisia keskusteluja toiminnan kehittämisestä yliopistojen välille. Kirkisen mukaan yhteistyö sujui venäläisten kanssa virallisella tasolla hyvin, vaikka neuvostokumppanit olivatkin kanssakäymisessä selvästi varpailaan. (HK.) Yhteydenpitoa edisti rehtorin venäjän kielen taito ja hyvä yhteistyösuhde Petroskoin yliopiston rehtoriin (MH).

Neuvostoliiton ja muiden sosialististen valtioiden kanssa harjoitetun yhteistyön ominaispiirteinä olivat valtioiden väliset yhteistyösopimukset, joiden solmiminen oli yhteistyön käynnistymisen edellytys (Melanko 2002, 544–545; ks. myös Salo 1998, 161–162). Petroskoita seurasivat yhteistyösopimukset Greifswaldin yliopiston ja Berliinin taloustieteellisen korkeakoulun kanssa. Molemmat sijaitsivat Saksan demokraattisessa tasavallassa (Nevala 2009, 384). Yhteistyö Greifswaldin yliopiston kanssa kattoi haastatteluaineiston perusteella useita eri aloja. Yhteydet itäsaksalaisiin yliopistoihin katkesivat, kun DDR:n valtion lakkautumisen myötä yliopistoissa toteutettiin mittavia henkilövaihdoksia ja moni vuosien varrella tutuksi tullut tieteentekijä sai lähteä (OK; SS).

Pohjoismaat olivat monilla tieteenalioilla tärkeitä yhteistyökumppaneita, minkä arveltiin johtuvan pitkään jatkuneesta kanssakäymisestä ja vakiintuneista tutkimusverkostoista. Esimerkiksi kasvatustieteilijät loivat läheisiä suhteita Pohjoismaihin ajankohtaisen peruskoulu-uudistuksen tiimoilta. (AA). Toisaalta ruotsalaiset olivat kiinnostuneita Suomen korkeakouluissa 1970-luvulla toimeenpannusta tutkinnonuudistuksesta, johon liittyen tehtiin vierailuja myös Joensuuhun (YH). Pohjoismaisia yhteyksiä edistivät myös eri alojen tiedejärjestöt, kuten Pohjoismaisen ministeriönevoston alainen NorFa, joilta oli mahdollista saada tukea tutkimustoiminnan kehittämiseen (IL; MH; KP). Yhteyksiä rakennettiin tutkimuksen puitteissa myös muualle maailmaan, kuten Yhdysvaltoihin ja Afrikkaan. Esimerkiksi 1990-luvun alussa solmittiin yhteistyösopimus kolmen marokkolaisyliopiston kanssa (Nevala 2009, 384).

Vaikka niin valtion kuin yliopistonkin linjauksissa kansainvälistymisen suunnaksi määrittivät tietyt maat ja yliopistot, yksittäisten tieteentekijöiden tasolla kontakteja solmittiin sinne, minne se oli tutkijan omista lähtökohdista katsottuna tarkoituksenmukaista.

Kansainvälisyyden muotoja

Konferenssien ja muiden tiedetapaamisten järjestäminen on yksi yleinen kansainvälisen toiminnan muoto ja toimiva keino solmia uusia kontakteja. Niinpä Joensuussakin eri laitokset olivat valmiita toimimaan tutkijatapaamisten isäntinä. Alkuvaiheessa luonnontieteellismatemaattiset alat olivat aktiivisimpia, mutta muut tulivat pian perässä. (Nevala 2009, 381.) Tapahtumien järjestelyissä riitti työtä, mutta sitä oltiin myös valmiita tekemään. Kasvatusalalla suuri ponnistus oli vuoden 1988 kansainvälinen kasvatushistorian konferenssi. Kasvatustieteen professori Simo Sepon mukaan syrjäisen tapahtumapaikan haittapuolia kompensoitiin madaltamalla osallistumiskynnystä tavanomaista pienemmällä osallistumismaksulla ja panostamalla ennakkomarkkinointiin. Majoitusvaihtoehtona tarjottiin edullista

perhemajoitusta yliopiston työntekijöiden kodeissa. Keinot tepsivät, sillä osanotto konferenssiin oli runsasta. (SS; Nevala 2009, 381.) Ilpo Laine pitää oppiaineensa kannalta merkittävänä vuosina 1978 ja 1987 järjestettyjä matematiikan alan kansainvälisiä konferensseja, joista jälkimmäinen oli suuri Rolf Nevanlinna kollokvio. Suuria osanottajajoukkoja keränneet tapahtumat olivat järjestäjilleen näytönpaikkoja, joissa luotiin suhteita ulkomaisiin kumppaneihin. (IL, ks. myös Nevala 2009, 381.)

Korkeakoulun alkuvuosina vierailut ulkomaisissa tiedetapaamisissa olivat melko harvinaisia. Ulkomaanmatkojen yleistyessä myös suhtautuminen niihin arkipäiväistyi. Esimerkiksi Y-P Häyrynen muistelee, kuinka vielä 1970-luvulla esitelmointi ulkomailla oli merkittävä näyttö kansainvälisyydestä. Kollegat tiedustelivat konferenssikokemuksia ja kuuntelivat kiinnostuneina, millaisia esitelmiä tapaamisessa oli pidetty. Myöhemmässä vaiheessa kiinnostus väheni olemattomiin. Tästä huolimatta moni haastateltava korosti tiedetapaamisen merkitystä yhteyksien luomiselle. Edes internet ei ole pystynyt tilannetta muuttamaan, sillä kasvokkaista kohtaamista ei voi millään täysin korvata. (SS; MH; IL; JN.)

Tee-se-itse-asetus kuului olennaisesti pienen korkeakoulun toimintaan myös kansainvälisyydessä. Pienimuotoisuus mahdollisti vieraanvaraisuuden ja huolehtimisen tavalla, johon isommissa yliopistoissa ei kenties ollut mahdollisuutta. Ulkomaisia vieraita haettiin lentotsemalta omalla autolla, kuljetettiin majapaikkaan ja kierrätettiin katsomassa maakunnan nähtävyyksiä. Työtunteja ei laskettu, sillä tällaisen vieraanvaraisuuden katsottiin kuuluvan asiaan. (MS; IS; JN.)

Yliopiston omia opiskelijoita näkyvä kansainvälisyys ei juurikaan koskettanut ennen 1980-luvun loppua ja 1990-luvun alkua. Tilanne oli sama myös muissa suomalaisissa yliopistoissa. (MH; OK; Nevala 2009, 384; esim. Vilkkunen 2009, 375; Kaarninen 2000.) Vain kielten opiskelijoiden ulkomaanharjoittelut muodostivat poikkeuksen (MS). Joensuuhun saapui kuitenkin yksittäisiä seikkailijoita opiskelemaan eri aloja, kuten metsätieteitä ja historiaa (PP; OK). Yksi tulijoista oli 1983 yleistä kielitiedettä opiskelemaan tullut berliiniläinen Stefan Werner, joka sittemmin on päätenyt laitokselle töihin. Hän oli ottanut kirjeitse yhteyttä Suomen eri yliopistoihin ja pyytänyt mahdollisuutta tulla omalla rahoituksella opiskelijaksi. Saatuaan ainoana vastauksen Joensuusta oli kohde selvillä. (SW; JN) Ensimmäinen akateemiset opintonsa kokonaan Joensuussa suorittanut ulkomaalainen opiskelija oli namibialainen Frieda-Nela Williams, joka valmistui maisteriksi historian oppiaineessa vuonna 1988 ja tohtoroitui kolme vuotta myöhemmin 1991. (Ikonen 2009, 31.) Yleensä opinnot jouduttiin räätälöimään harvalukuisille tulijoille henkilökohtaisesti, sillä opetusta ei normaalisti järjestetty englanniksi. Myös puutteet kielitaidossa aiheutti omat ongelmansa: harva yliopiston opettajista olisi pystynyt luennoimaan sujuvasti englanniksi, vaikka lukeminen olisikin luonnistunut (OK; AA; KP; JN; YH). 1980-luvun lopulta alkaen vaihtop opiskelijoiden määrä on kasvanut ja opetusohjelmaan on saatu sisällytettyä myös vieraskielisiä opintokokonaisuuksia (Nevala 2009, 384; OS).

Kansainvälisyyttä lisäsivät myös vieraiden kielten lehtoraatteja hoitaneet niin sanotut syntyperäiset opettajat. Yhden lehtoraateista oli lahjoittanut DDR (JN). Neuvostoliitosta saatiin opettajavaihdon kautta venäjän kielen opettajia, jotka helpottivat pulaa pätevistä työvoimasta ja olivat yliopistolle edullisia työntekijöitä (MS; MH). Yhdysvallat oli puolestaan lahjoittanut Suomeen historian professuurin, jonka haltijat vierailivat 1970-luvulta lähtien myös Joensuussa luennoimassa. Aina Neuvostoliiton hajoamiseen saakka Suomen suurlähettiläs kestitti vuosittain Amerikan tutkijoita lähetystön tiloissa Kaivopuistossa. Kutsut loppuivat kylmän sodan päättymisen myötä, kun hyvien suhteiden merkitys väheni

(OK). Tällä tavoin kansainvälisen politiikan kiemurat ulottuivat myös Joensuun yliopistoon. Vilkkunan (2009, 165) mukaan tiede- ja kulttuurisuhteet palvelivat ainakin Itä-Saksan osalta myös maan ulkopoliittisia päämääriä, nimittäin sitä, että Suomi tunnustaisi DDR:n olemassaolon.

Miksi kansainvälistyä?

Vaikka kansainvälisten verkostojen rakentamiseen ei korkeakoulun alkuaikoina ollut liiemmästi aikaa, kansainvälistymisen idut olivat jo alusta lähtien nähtävillä. Joensuun korkeakoulun virallisessa työjärjestyksessä kansainvälisyys ei kuitenkaan ollut keskeisessä asemassa, eikä korkeakoulu erityisemmin pyrkinyt sitä omilla toimenpiteillään lisäämään. Kansainvälistyminen riippui siten henkilökunnan jäsenten omasta aloitteellisuudesta. Ketään ei vielä tässä vaiheessa patisteltu konferensseihin tai muodostamaan tutkijaverkostoja. Haastatelluista useat ajoittavat kansainvälisyudessa tapahtuneen muutoksen 1980-luvun loppuun, jolloin myös tulosvastuu ja seuranta alkoivat korostua yliopiston hallinnossa. Systemaattiset toimet kansainvälisyuden lisäämiseksi käynnistyivät 1990-luvun vaiheessa esimerkiksi kansainvälisen toimintaohjelman laatimisella (ks. OPM 1993, 32-39; Nevala 2009, 385; Nevala & Rinne 2012, 219-221). Vastaavasti opetusministeriön ensimmäinen tiedeyhteistyön parantamista painottanut kansainvälisyysstrategia julkaistiin vuonna 1987 (Rinne 2006, 194). Tähän saakka tutkijoiden oma aktiivisuus kansainvälisten yhteyksien ylläpidossa oli instituution näkökulmasta lähinnä mukava lisä, jota ei kuitenkaan pidetty korkeakoulun toiminnan kannalta välttämättömänä. Valtiovallan painostus oli niin ikään koettu minimaalisena vielä 1980-luvun alussa (PP). Kaikesta huolimatta tieteen tekijöiden yhteydet ulkomaisiin kollegoihin pikkuhiljaa lisääntyivät. Mikä motivoi ottamaan askeleita kansainvälistymisen suuntaan?

Tiedeyhteisölle luontojaan kuuluva kansainvälisyys on yksi peruste, jonka moni haastatelluista nosti esiin. Kansalliset rajat ylittävää yhteistyötä ja vuorovaikutusta pidettiin tiedeyhteisön jäsenen velvollisuutena. Tiede nähtiin globaalina verkostona, minkä tähden hyvää tutkimusta ei voinut tehdä tyhjiössä.

Se on virhe, jos kuvittelee, että maailman kaikki matematiikka löytyy Joensuusta. Ei hitossa. Täällä me tehdään oma osuutemme [-], mutta se on vain osa kokonaisuutta, jota näillä aloilla tehdään. (IL)

Kyse oli myös tiedottamisesta. Kansainväliseen tutkimukseen panostaminen nähtiin mahdollisuutena esitellä oman oppiaineen osaamista ja samalla epäsuorasti osoittaa oman oppiaineen tärkeys. Esimerkiksi matematiikassa voimavarojen keskittäminen yhteen tarkasti rajattuun tutkimusalaan nähtiin keinona saavuttaa tuloksia, jotka huomattaisiin myös Suomen rajojen ulkopuolella (IL). Eri tieteenaloilla oli erilaiset edellytykset tehdä kansainvälistä yhteistyötä. Tiedekohtaiset erot näkyvät kansainvälisen toiminnan määrissä. Matemaattis-luonnontieteellisillä aloilla kansainvälisyys oli laajinta. (Nevala 2009, 380–383). Myös fennisteillä oli kontakteja ulkomaille, mutta yhteistyö rajoittui lähinnä suomen sukukielten puhuma-alueille Virossa, Unkarissa ja Neuvostoliitossa (IS; ks. Nevala 2009, 383). Taustalla vaikuttavat myös erot toimintakulttuureissa. Luonnontieteissä tarve jakaa tutkimuksen kasvavia kustannuksia oli pakottanut laajentamaan yhteistyötä, jolloin samassa hankkeeseessa saattoi työskennellä kymmeniä tutkijoita eri maista. (IL) Sen sijaan niin kutsutuilla kansallisilla aloilla kuten fennistiikassa tai vaikkapa Suomen historiassa korkein osaaminen löytyi kotimaasta. Oma lukunsa ovat sellaiset pienet ja rajatut tutkimusalat, jois-

sa paikallinen yhteistyö jää hedelmättömäksi yksinkertaisesti siitä syystä, että aiheeseen paneutuneita suomalaistutkijoita on liian vähän. Näillä aloilla on ollut pakko luoda suhteita maan rajojen ulkopuolelle. (JN.)

Maailmalla liikkuvat tutkijat olivat omilla tahoillaan tienraivaajia ja helpottivat muiden työtä tulevaisuudessa (MH; RH). Tieteentekijät pitivätkin tärkeänä tehdä korkeakouluun tunnetuksi ulkomailla (IL; RH). Tämä periaate sai virallisen vahvistuksensa vuonna 1977 hyväksytyssä Joensuun korkeakoulun tutkimuspoliittisessa ohjelmassa, jonka mukaan oli pyrittävä lisäämään korkeakoulun tunnettavuutta maailmalla (Joensuun korkeakoulu 1977). Oman korkeakoulun tunnetuksi tekeminen oli välttämätöntä, sillä pienen ja vastikään toimintansa aloittaneen yksikön tutkijoilla ei ollut tukenaan maineikkaan historiallisen yliopiston nimeä. Yksikään haastatelluista ei tosin myöntänyt, että tuntemattomasta korkeakoulusta tuleminen olisi ollut heille haitaksi. Ilmeisesti tämä johtui siitä, etteivät ulkomaalaisten tiedot mistään muustakaan suomalaisesta yliopistosta olleet mitenkään mainittavat (PP; RH). Myös Suomea koskeva tietämys saattoi osoittautua vajavaiseksi. Niinpä yliopiston tutkijat saivat tuon tuostakin vastata esimerkiksi Suomen maantieteellistä sijaintia ja maassa olevien miehitysjoukkojen määrää koskeviin kysymyksiin (RH).

Tutkimusnäytöt helpottivat kansainvälisten kontaktien luomista. Saavutettuja uusia yhteyksiä voitiin taas hyödyntää eri tavoin, kuten tarjoamalla tohtorikoulutettaville mahdollisuuksia opiskella ulkomailla. Suhteiden avulla myös saatiin kutsuttua oman alansa huipposaaajia luennoimaan Joensuuhun tai esimerkiksi opettajiksi Mekrijärven tutkimusasemalla järjestettyihin tieteellisiin kesäkouluihin. (RH; IL.) Tällä tavoin kansainvälisyydestä tuli erottamaton osa laitosten ja oppiaineiden toimintaa, jolla edistettiin laajempia päämääriä ja kehitettiin oman yksikön laatua. Kansainvälinen tunnettuus on mahdollistanut esimerkiksi matematiikassa halutunlaisen henkilökunnan rekrytoinnin myös ulkomailta (IL). Tutkimustyöllä ja kansainvälisyydellä hankittu maine ei kuitenkaan säily ikuisesti:

Se, mitä kansainvälisellä toiminnalla on saavutettu, ei tarkoita sitä, että voitais nyt ruveta lepäilemään. Se vaatii jatkuvaa sillä suunnalla toimimista, jota pystytään pitämään Joensuu maailmankartalla. (IL.)

Laine näkee, että vanhempien tieteentekijöiden velvollisuutena on omalla työllään luoda kansainvälisen työskentelyn edellytyksiä nuoremmille. Hän itsekin on päässyt hyötymään aiempien sukupolvien pohjatyöstä: vuoden 1978 Maailman matemaatikkojen konferenssin saaminen Suomeen ja Joensuuhun oli mahdollista vain pitkän ajan saatossa luotujen hyvien kansainvälisen suhteiden avulla. Jatkuvuus suhteiden ylläpidossa ja kehittämisessä onkin tärkeää. (IL.)

Kansainvälistyminen saattoi toimia myös tutkijan henkilökohtaisena henkireikä. Yhteydenpito ulkomaisten kumppaneiden kanssa tarjosi mahdollisuuden irtautua välillä liiankin tutuista kotimaan tiedepiireistä (AA). [2] Monelle yliopistolaiselle ulkomaanyhteydet ja mahdollisuus olla mukana kansainvälisissä tutkimushankkeissa ovat olleet jo sinänsä tärkeitä työhön liittyneitä motivaatiotekijöitä (SW; JN). Myös urakehityksen edistäminen saattoi lisätä mielenkiintoa luoda yhteyksiä ulkomaalaisiin tutkijoihin ja julkaista kansainvälisissä tiedelehdissä. Vaikkei kansainvälistymisen arvoa vielä 1980-luvullakaan mitattu suoraan mittareilla, haastatteluissa arveltiin etenkin kansainvälistä julkaisemista pidetyn meriittinä (IL; PP).

Kiinnostus toisiin kulttuureihin ja ihmisten kohtaamiseen ovat nekin osaltaan vahvistaneet halua ryhtyä kansainväliseen yhteistyöhön (AA; YH). Etenkin nuoremmille työnteki-

jöille on ollut näköaloja avartavaa tutustua konferenssimatkojen yhteydessä uusiin maihin ja kaupunkeihin sekä seurustella uusien ihmisten kanssa (MH; JN; OK). Esimerkiksi sosiaalisista maista kotoisin olevien tapaaminen auttoi ymmärtämään heidän tilannettaan aiempaa paremmin (KP; AA). Vaikeina aikoina suomalaiskollegoiden toimittama tavara-apu Viroon ja Venäjälle helpotti puutetta (IS; MS). Yhteistyön myötä on myös muodostunut aikaa kestäviä ystävyysuhteita, jotka ovat jatkuneet työsuhteen päätyttyäkin (JN).

Ulkomailla kootut kokemukset auttoivat huomaamaan, ettei tieteen tekeminen muualla maailmassa sittenkään ollut sen ihmeellisempää kuin meillä kotona. "Että ei tässä ole mitään syytä vähätellä ja hävetä. Että aina on monen taseisia osajia" (SS). Oma osaaminen oli rohjettava tuoda ujostelematta esiin. Joensuusta pitäneet ulkomaalaisvieraat ja maailmalla kohdatut "Suomi-fanit" ovat puolestaan lisänneet arvostusta omaa kotimaata ja yliopistoa kohtaan (AA; RH).

Kansainvälistyminen näyttää olleen monille korkeakoulun henkilökunnan jäsenelle luontainen valinta. Vaikka korkeakoulun syntyhistoria juonsi juurensa alueellisiin perusteluihin ja vaikka korkeakoululle suunniteltu päätehtävä olikin alkujaan koulutuksellinen, tämä ei estänyt henkilöstöä virittämästä tutkimushankkeita ja solmimasta kansainvälisiä tutkijakontakteja.

Sattuma kansainvälisen toiminnan avaajana

Joensuun korkeakoulun alkuvaiheessa kansainvälistä toimintaa ei ohjannut minkäänlainen yhteisesti määritelty strategia (Nevala 2009, 385). Sattumalla ja yllätyksillä onkin ollut merkittävä osuus suhteiden kehitykselle. Jos ennakkosuunnitelmia olisi ollutkin, ei asioiden kulku usein vastannut niitä.

Tieteen kansainvälistyminen on ensisijassa ihmisten välistä toimintaa. Niinpä tärkein edellytys onnistuneelle yhteistyölle on ihmisten kohtaaminen ja toimiva henkilökemia. Moni haastateltavista toteaa, että ulkomaille suuntautuvien työmatkojen ja konferenssi-vierailuiden tärkeä oheistoiminto oli tavata uusia ja vanhoja kollegoita. Vapaamuotoisten keskustelujen aikana syntyneistä ideoista saattoi näet aikanaan kehkeytyä myös tutkimusyhteistyötä (AA; JN). Kansainvälisesti menestyksekkään tutkimusyhteistyön alkaminen näyttää vaatineen ei niinkään huolellista suunnittelutyötä kuin ison annoksen sattumaa, uskallusta ja riskinottoa. On kyettävä ylittämään omat ennakkoluulot ja tarttumaan yllättäen avautuviin yhteistyömahdollisuuksiin, vaikka onnistumisesta ei etukäteen olisikaan takeita. Niinpä konferenssin tauolla käyty keskustelu professori Jussi Niemen ja hänen berliiniläiskollegansa kanssa johti kliiniseen lingvistiikkaan liittyvän tutkimusyhteistyön viriämiseen (JN). Konferenssien lisäksi myös erilaiset tutkimuskonsortiot ja -verkostot ovat foorumeita, jotka ovat edesauttaneet tutkimuksellisten suhteiden syntymistä ja tutkijoiden päätymistä mukaan tutkimushankkeisiin (YH, KP).

Yllättäen avautuviin tilaisuuksiin tarttuminen on kantanut hedelmää myös matematiikan tutkimuksessa. 1970-luvun lopulla professori Ilpo Laine tapasi Helsingissä Kiinan tiedekatemian edustajan Yang Lon. Kohtaaminen ei vielä johtanut välittömiin toimiin, mutta jonkin ajan kuluttua kiinalaiset ottivat yhteyttä ja ehdottivat yhteistyön aloittamista. Laine otti ehdotuksen mielihyvin vastaan, vaikka hän ei tarkalleen tiennyt yhteydenoton perimmäistä syytä. Yhteistyön pohjustaminen vaati vuosien työn ennen käynnistymistään. Lopputulos oli kuitenkin onnistunut, ja käytännössä yhteistyö näkyy muun muassa kiinalaisten opiskelijoiden Joensuussa tekeminä väitöskirjoina. Kovatasoisten kiinalaisopiskelijoiden työskentely taas on antanut hyvää esimerkkiä suomalaiskollegoille. (IL)

Yllättäen avautuvaan tilaisuuteen oli osattava tarttua. Näin teki kasvatussosiologian professori Ari Antikainen, joka pitää uransa suuntaa määrittäneenä sattumana 1970-luvun lopulla muodostunutta yhteyttä OECD:n kanssa. Antikainen oli julkaissut vuonna 1977 yliopistojen alueellisia vaikutuksia käsittelevän väitöskirjansa, josta kiinnostuneena OECD kutsui hänet mukaan tutkimusprojektiin Pariisiin. Siellä ollessaan Antikainen tutustui ihmisiin, jotka hänen myöhemmällä kansainvälisellä uralla ovat olleet tärkeitä. Onnekkana sattumana hän kohdallaan pitää etenkin sitä, että väitöstutkimuksen julkaisemisen ajankohta ja aihevalinta sattui vastaamaan OECD:n tuolloisia mielenkiinnon kohteita.

Uusien kansainvälisten avausten kehkeytymistä edisti arvatenkin se, että äskettäin perustetussa korkeakoulussa tutkimustyötä ei tarvinnut sovittaa olemassaoleviin kehyksiin. Nuorilla viranhaltijoilla oli siten lähes rajoittamaton mahdollisuus käyttää tieteellistä mielukuvitustaan. Professori Rauno Hämäläisen kuvaus fysiikan osaston tutkimussuunnan etsinnästä 1970-luvun alussa toimii esimerkkinä tästä. Hämäläisen johtamalla osastolla puna-roitiin, mihin tieteen osa-alueeseen tutkimuksessa pitäisi keskittyä. Holografia vaikutti uudelta ja lupaavalta alalta, joka tarjosi runsaasti mielenkiintoisia tutkimusaiheita. Holografiatutkimus vaati kuitenkin mittavia laitehankintoja, johon liittyvää tietoa joensuulaistutkijoilla ei ollut riittävästi käytössään. Tarvittavia kalliita lasereitakin oli Suomessa vain Helsingin yliopistossa, ja sielläkin niiden tutkimuskäyttö oli vähäistä. Kun tarvittavaa tietoutta ei omasta maasta löytenyt, päätettiin kysyä neuvoa suoraan alan huipulta, unkarilaiselta Dennis Gaborilta, joka oli vastikään palkittu holografiaa koskevista tutkimuksistaan:

Me kirjoitettiin sitten Dennis Gaborille ja saatiin ystävällinen vastaus tuoreelta nobelistilta. Ja se oli aika rohkaisu. [--] Siitä se optinen fysiikka sitten lähti, ruvettiin tutkimaan tätä holografiaa. (RH)

Tapahtuneesta käy hyvin ilmi, miten eri palasten lokahtaminen kohdalleen lähes sattumanvaraisesti voi aloittaa menestyksekkään tutkimuslinjan. Hämäläiselle ja kumppaneille Gaborin neuvot antoivat kipinän, jota ilman suuntautuminen olisi saattanut kohdistua jollekin toiselle alueelle. Optisen fysiikan tutkimus kehittyi, sen tutkijat loivat tiiviit yhteydet muun muassa japanilaisiin huippuyksiköihin, ja moderni optiikka on yhä edelleen yksi Itä-Suomen yliopiston tärkeistä tutkimusaloista (Rantanen 2010; UEF 2015). On kuitenkin myös täysin mahdollista, ettei vahvallaan pohjalla oleva yhteistyö kestä loputtomasti. ”Vaihtelee, kehittyy ja muuttuu” kuvaa Ilpo Laine yhteistyösuuntien muutoksia matematiikassa. Luonnollisen elinkaarensa loppuun tulevasta yhteistyöstä on myös pystyttävä siirtymään hedelmällisempien projektien pariin. (IL.)

Haastattelujen perusteella sattuma ja yllättävään mahdollisuuteen tarttuminen ovat usein antaneet alkusysäyksen kansainvälisen yhteistyön käynnistymiselle. Pitkäkestoisen ja aidosti toimivan yhteistyön pohjaksi on kuitenkin tarvittu muutakin. Vain yhtenevät intressit voivat taata molemminpuolisen hyödyn, jota ilman yhteistyö ei voi menestyä. (IL.)

Mutkia kansainvälisyyden tiellä

Joensuun korkeakoulun kansainvälistyminen perustui alussa yksittäisten tieteentekijöiden aktiivisuudelle. 1970-luvun lopulla alkoi voimistua instituutiolähtöinen toiminta, johon kuuluu paitsi kansainvälisen yhteistyön kirjaaminen korkeakoulun strategiaan (Joensuun korkeakoulu 1977), myös yliopiston solmimat viralliset yhteistoimintasopimukset muiden maiden yliopistojen kanssa. Instituutioiden välisten suhteiden suuntautumiseen ja luontee-

seen vaikuttivat usein muut kuin puhtaasti tutkimukseen ja tieteelliseen yhteistyöhön liittyvät seikat. Suomen geopoliittinen asema ja valtioiden väliset sopimukset edesauttoivat ja ohjasivat merkittäväällä tavalla yhteistyön kehittymistä sosialistiseen leiriin kuuluvien maiden ja ennen kaikkea Neuvostoliiton kanssa. (MH; ks. myös Melanko 2002; Salo 1998, 161–162.)

Yhteistyö keskusjohtoisen Neuvostoliiton tiedelaitosten kanssa vaati aina pitkäjänteistä valmistelua. Asiat eivät tapahtuneet hetkessä vaan kulkivat välikäsien kautta ja vaativat byrokraattisen koneiston käsittelyn. Yhteistyöhön kuuluivat omana osanaan delegaatioiden seremoniaaliset vierailut saunotuksineen. (MH.) Näiden vierailujen tarkoituksena voidaan pitää tulevan yhteistyön pohjustamista. Suhteisiin liittyi monia käytännön hankaluuksia, kuten vaikeudet viisumien saamisessa. Oli myös tunnettu mutta väistämätön tosiasia, että neuvostoliittolaisten tutkijoiden vierailuja Suomeen oli vaikea järjestää (IS, RH.) Yleistä oli sekin, että sovitut asiat ja valmiit suunnitelmat voivat muuttua viime hetkellä. Saattoi käydä esimerkiksi niin, että sovitulle vierailulle Joensuuhun saapuikin joku muu kuin se, jota odotettiin. Sama koski myös DDR:ä, josta ei aina saatu tutkijavierailulle sitä henkilöä, joka olisi haluttu (RH). Välikädet, kuten Suomi–Neuvostoliitto-seura ja tieteellis-teknillinen yhteistyökomitea olivat yhteistyön välttämättömiä osapuolia, joiden läsnäolo ei aina-kaan yksinkertaistanut asioita.^[3]

Joensuun ja Petroskoin yliopistojen välisessä yhteistyössä koetut hankaluudet saattavat selittyä osin sillä, että vastapuolella oli vielä joensuulaisiakin vähemmän kokemusta kansainvälisestä toiminnasta (RH, HK). Tosin myös poliittisten järjestelmien erot aiheuttivat kitkaa ja esimerkiksi sananvapauden rajoitukset tekivät kohtaamisista varauksellisia (HK). Neuvostoliiton puolelta kanssakäyminen oli hyvin varovaista, eikä esimerkiksi joensuulaisten ehdottamaa stipendiaattien vaihtoa uskallettu vähään aikaan aloittaa. Selityksenä oli, etteivät neuvosto-opiskelijat olleet valmiita keskustelemaan kapitalistisen maan opiskelijoiden kanssa. (RH.) Toisaalta kun suomalaisille selvisi toiminnan reunaehdot, yhteistyön käännteitä oli helpompi ymmärtää ja niihin sopeuduttiin (ks. Kuusisto 2014).^[4]

Suhteita Neuvostoliittoon leimasi monien haastateltavien mielestä tehottomuus. Tehdyistä suunnitelmista ja pidetyistä juhlapuheista huolimatta tulokset jäivät usein vähäisiksi (KP, PP). Odottelu oli tuskasta, kun esimerkiksi tutkimustulosten julkaisu saattoi kestää useita vuosia (IS). Idänsuhteille annettu erityisasema ja niiden merkityksen korostaminen tuntuvat myös ärsyttäneen joitakuista haastatelluista. Koettiin, että yhteistyötä piti tehdä ylhäältä annetusta käskystä, vaikka se palveli muita kuin aidosti tieteellisiä arvoja (JN). Jotkut haastatelluista kyseenalaistivat ylhäältä johdetun kansainvälistymisen merkityksen eivätkä antaneet sille suurempaa arvoa. Näkemykset kuitenkin vaihtelivat. Luonnontieteissä vallitsi yhteisymmärrys tieteenalojen teoreettisista perusteorioista, jolloin poliittisten järjestelmien erilaisuus tai kansainvälisen politiikan jännitteet eivät saaneet sijaa tutkimuksen tekemisessä. (RH; IL; YH).

Kiinnostusta yhteydenpitoon sosialististen maiden yliopistoihin lisäsi varmasti se, että vuodesta 1974 lähtien sopimusvaihdon kustannuksia kattamaan oli valtion budjettiin varattu oma määrärahasa, joten vaihtojärjestelmä ei kuluttanut korkeakoulun varoja (Kaarninen 2000, 364; Melanko 2002, 544). Valtiovallan tukema yhteistyö on varmasti ollut houkutteleva mahdollisuus, sillä korkeakoulun omassa budjetissa ulkomaanmatkoihin varattu summa jäi kovin pieneksi (IL).

Kansainvälisen toiminnan sujuvuus edellytti omasta poikkeavan toimintakulttuurin ja esimerkiksi siihen kuuluvien hierarkioiden ymmärtämistä. Kulttuurisensitiivisyyden puute ja tapojen ymmärtämättömyys lienee jossain määrin ollut suomalaisten heikko kohta. (YH.) Ja sisältyi suomalaiseenkin toimintakulttuuriin jäykkyyttä, joka haittasi kansainvälistymistä.

Yleisen kielitieteen oppiaineessa työskentelevä Stefan Werner tuli Joensuuhun 1980-luvulla aluksi vaihto-opiskelijana. Viranomaiskäytäntöjen erikoisuuksiin hän törmäsi siirtymään myöhemmin yliopiston palkkalistoille. Masentavan monimutkaiset lupakäytännöt eivät tehneet helpoksi ulkomaalaistaustaisen työllistymistä. (SW.)

Vaikutteita hakemassa

Muilta oppiminen on tärkeä osa kansainvälistymistä. Tieteen ja tutkimuksen lisäksi myös yliopistohallinto on etsinyt kansainvälisiä vaikutteita ja näin etenkin 1980-luvulla, jolloin yliopiston rakennetta uudistettiin. Rehtorina 1984 aloittanut Kyösti Pulliainen kertoo OECD:n Skotlannissa järjestämän yliopistorehtorien koulutustilaisuuden olleen hänelle tärkeä tapahtuma heti virkakauden alussa:

Meillä oli kaikilla samanlaiset ongelmat ympäri Eurooppaa. Huomattiin, ettei meidän tarvii keksiä pyörää uudestaan, vaan yliopistojen johtamista oli tutkittu hurjasti ja sitä managementia. Ja tuli paljon rohkeutta sieltä tarttua asioihin. Siellä syntyi sitten näitä kontakteja yliopistojen administraatioon. [--] Kyllä sitä tällaisessa pienessä maassa aina jollain tavalla matkitaan. (KP.)

Myös yliopistohallinto hankki kansainvälisiä kontakteja, joita pidettiin tärkeänä kehitteässä yliopiston toimintaedellytyksiä. Muissa maissa vallinneeseen tilanteeseen perehtymällä voitiin muun muassa ennakoida suomalaisen korkeakoulupolitiikan kehitystä (MH). Kansainväliset kokemukset olivat vahvasti taustalla esimerkiksi silloin, kun Joensuun yliopisto lähti 1980-luvun lopulla mukaan uuden tulosjohtamismallin kokeiluun (ks. Nevala 2009, 361). Kokeilu herätti kiinnostusta myös ulkomailla ja hallintovirkamiehiä vieraili Joensuussa ainakin Ruotsista, Sveitsistä ja Valko-Venäjältä. Hallintopäällikkö Matti Halonen kuitenkin muistuttaa erosta hallinnon kansainvälisen toiminnan ja “varsinaisen” tieteen kansainvälisyyden välillä: hallinnon tehtävänä oli vain luoda edellytyksiä jälkimmäiselle (MH).

Kansainvälisyydessä on kyse muilta oppimisesta niin onnistumisien kuin virheidenkin osalta. Olemalla selvillä muissa maissa tapahtuvasta kehityksestä voidaan ottaa mallia parhaista ratkaisuista ja toisaalta hylätä huonot. Hyvinä pidettyjen kansainvälisten mallien istuttaminen ympäristöön ei kuitenkaan aina onnistu. Omalla rehtorikaudellaan yhdysvaltalaisia yliopistoja kiertänyt Paavo Pelkonen tutustui sikäläiseen tapaan järjestää tohtorikoulutusta. Matkan aikana muodostuneita kehittämisideoita ei kuitenkaan onnistuttu sovittamaan Joensuun yliopiston arkeen. Aika ei ollut siihen vielä kypsä. Tuolloin torjutuksi tulleita uudistuksia on alettu toteuttaa suomalaisissa yliopistoissa vasta viime vuosina. (PP.)

Toisenlaiseen lopputulokseen johti ulkomaalaisopiskelijoiden vaihtoon liittyvä palvelukokeilu. Vuonna 1990 Joensuun yliopiston kansainvälisten asiain sihteerinä työt aloittanut Outi Savonlahti oli opiskellut Yhdysvalloissa Wisconsinin yliopistossa. Opiskeluaikana Savonlahteen oli tehnyt vaikutuksen, kuinka hyvin kansainvälisten opiskelijoiden palvelut Wisconsinin yliopistossa oli järjestetty. Omakohtaiset kokemukset olivat hyödyksi, kun hän aikanaan pääsi kehittämään Joensuuhun saapuville vaihto-opiskelijoille samankaltaisia järjestelmiä. (OS.) Tällä kertaa hyväksi havaitun toimintamallin siirto uuteen ympäristöön onnistui. Savonlahden tapaus on samalla esimerkki siitä, kuinka muillekin kuin tietentekijöille on hyödyllistä tutustua paikan päällä muiden maiden käytänteisiin.

Haastattelujen perusteella voi todeta, että jos tutkimustyöhön suhtaudutaan ylipäättään vakavasti, kansainvälisten yhteyksien muodostumista ei voida estää. Valtiolliset rajat ylittävän toiminnan katsottiin olevan tiedemaailmassa toimimisen perusedellytys (PP) ja yksi vakavasti otettavan yliopiston tunnusmerkeistä (IL). Kyösti Pulliainen pohti haastattelusaan mahdollisuutta, ettei Joensuun korkeakoulu olisi pyrkinyt kansainvälistymään vaan jättäytynyt paikallistason toimijaksi. Pulliainen on varma, ettei eristäytyminen muusta maailmasta olisi ollut mahdollista. Globaalissa maailmassa kehitys saapuu syrjäiseenkin paikkaan ennemmin tai myöhemmin. (KP.)

Pohdinta

Varsin nuorena opinahjona Joensuun yliopisto tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman akateemisen elämän erityispiirteisiin. Sen toiminta alkoi käytännössä tyhjästä vain nelisenkymmentä vuotta sitten, joten moni alusta lähtien toiminnassa mukana ollut on pystynyt itse kertomaan, millä tavoin kansainvälisiä verkostoja ryhdyttiin rakentamaan ja millaisia muotoja rajat ylittävät kanssakäyminen eri aikoina on saanut.

Erityisen mielenkiintoiseksi Joensuun tapauksen tekee se, että alun perin korkeakoulun oli tarkoitus keskittyä vain opettajankoulutukseen. Lähtökohta oli siten samankaltainen kuin Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoululla. Ensimmäisissä kaavailuissa tutkimukselle ei jätetty oikeastaan mitään sijaa, ja vielä perustamisvaiheessakin ajateltiin, että eri tieteenalojen edustajat saavat opettajakandidaattien valmentamisen ohessa vähäisen tutkiaikin. Karjalan tutkimuslaitosta lukuun ottamatta tieteen tekeminen nähtiin toissijaisena toimintana, jota halukkaat saattoivat joutoaikanaan harrastaa.

On vaikea kuvitella, mitä olisi seurannut, jos opettajankouluttajiksi rekrytoidut henkilöt olisivat toimineet odotusten mukaisesti. Tapahtui kuitenkin samalla tavoin kuin aikaisemmin oli käynyt Jyväskylässä: Tieteentekijöitä on vaikea estää tutkimasta, ja kun tutkimus kerran käynnistyy, siitä seuraa lähes vääjäämättä myös kansainvälisten yhteyksien rakentamista.

Joensuun yliopiston kehityskaari kertoo myös siitä, mitä tapahtuu, kun tiedeyhteistö aloittaa työnsä lähestulkoon tyhjästä. Suurin osa Joensuuhun korkeakoulun alkuaikoina rekrytoiduista oli työskennellyt muissa yliopistoissa assistentteina tai tutkijoina. Päästyään itse määrittämään, mitä he tekevät, kehkeytyi tutkimussuuntauksia, joista elinvoimaisimmat ovat nykyään Itä-Suomen yliopiston kärkialoja. Epävarmaa on, olisivatko ne koskaan päässeet edes oraalle, jos uusi korkeakoulu ei olisi tarjonnut esteetöntä ympäristöä uusien ideoiden koettelulle.

Nykypäivän tiedepoliittisissa linjauksissa kansainvälistymisen merkitystä korostetaan enemmän kuin koskaan aikaisemmin. On myös luotu rakenteita, joiden toivotaan luovan uutta läpimurtotutkimusta ja vahvistavan jo kansainvälistä mainetta saaneita tutkimusaloja. Joensuun esimerkin perusteella näyttää kuitenkin siltä, että vaikka ylhäältä ohjailtu tieteen kansainvälistyminen saattaa palvella hallinnon ja opiskelijavaihdon tarpeita, korkealatuista tutkimusta se tuottaa vain vähän jos ollenkaan. Ylhäältä ohjattu tutkimusyhteistyö jää väkimmäiseksi ja saattaa jopa hidastaa aidosti tärkeiden yhteyksien syntyä.

Viitteet

- [1] Haastattelut toteutettiin pääosin kevään ja kesän 2009 aikana. Informantit olivat Joensuun yliopiston pitkäaikaisia työntekijöitä. Valinnan perusteluna oli tieto heidän

osallistumisestaan kansainväliseen toimintaan tai toiselta haastattelulta saatu vinkki. Haastellut edustavat kaikki vuoden 1984 hallintomallin mukaisia tiedekuntia sekä yliopistohallintoa. Aineistoa täydennettiin yhdellä haastattelulla syksyllä 2013.

- [2] Lamberg (2009, 457) on nähnyt nuorten yliopistojen itsenäisesti luomien suorien kontaktien olleen pyrkimystä pois Helsinki-keskeisyydestä kansainvälisessä toiminnassa, mikä sopi hyvin niiden hajasijoittamiseen liittyvän historian kanssa.
- [3] Ylimääräinen byrokratia haittaisi yhteistyötä itäblokin maiden kanssa, eikä tämä koskenut vain Joensuun korkeakoulua (ks. Autio 1994, 451). Esimerkiksi Oulun yliopistossa vapaasti muodostuneet suhteet länsimaiden yliopistoihin olivat tuloksekkaampia kuin virallista tietä avautuneet itäsuhteet (Salo 1998, 162).
- [4] Vaikka yhteistyössä sosialistimaiden kanssa oli mukana vahva poliittinen lataus, tätä huolimatta Hentilä katsoi yhteistyön perustuneen ei ideologiselle vaan tieteelliselle pohjalle. Tätä tähdensi myös joensuulainen psykologian professori Yrjö-Paavo Häyrynen. (Kuusisto 2014, 120.)

Lähteet

Painamattomat lähteet

Haastattelut

Työuraa koskeva kuvaus koskee Joensuun korkeakoulun, Joensuun yliopiston tai Itä-Suomen yliopiston virkapositioita ellei toisin erikseen mainita

AA: Ari Antikainen. Yhteiskuntatieteen lehtori 1972. Kasvatussosiologian professori 1980–1986 ja 1990–2009. Tampereen yliopiston kasvatustieteen, erityisesti koulutuksen suunnittelun ja hallinnon professori 1986–1990.

HK: Heikki Kirkinen. Historian vt. professori 1970–71, historian professori 1971, va. rehtori 1971–75, rehtori 1976–1981.

IL: Ilpo Laine. Matematiikan vt. apulaisprof. 1969–71, apulaisprof. 1972–74, matematiikan professori 1974–.

IS: Ilkka Savijärvi. Suomen kielen apulaisprof. 1976–98, professori 1998–.

JN: Jussi Niemi. Englannin kielen assistentti 1977–1979, fonetiikan ja yleisen kielitieteen lehtori 1979–89, yleisen kielitieteen yliassistentti 1990–1993, apulaisprof. 1993–1998, professori 1998–.

KP: Kyösti Pulliainen. Kansantaloustieteen apulaisprofessori 1973–1982 ja professori 1982–2002. Rehtori 1984–1990. Pulliainen jäi eläkkeelle 2002.

MH: Matti Halonen. Hallintojohtaja.

MS: Muusa Savijärvi. Venäjän kielen vt. professori 1974–85, professori 1986–.

OK: Osmo Kiiskinen. Yliopistonlehtori, historia.

OS: Outi Savonlahti. Kansainvälisten asiain päällikkö.

PP: Paavo Pelkonen. Metsäntuotantieteen professori 1983–2011. Rehtori 1990–1998. Pelkonen jäi eläkkeelle 2011.

RH: Rauno Hämäläinen. Fysiikan apulaisprof. 1971–74, professori 1974–1994.

SS: Simo Seppo. Kasvatustieteen professori.

SW: Stefan Werner. Yliopistonlehtori, yleinen kielitiede.

YH: Yrjö-Paavo Häyrynen. Psykologian professori 1973–.

Painetut lähteet

- Asetus 559/69. Asetus Joensuun korkeakoulun toiminnan aloittamisesta ja väliaikaisesta hallinnosta.
- Asetus 697/1983. Asetus Joensuun yliopistosta.
- Laki 228/1966. Laki korkeakoululaitoksen kehittämisestä vuosina 1967–1981.
- Laki 462/69. Laki Joensuun korkeakoulusta.
- Laki 128/1983. Laki Joensuun yliopistosta.
- Laki 1052/1986. Laki korkeakoululaitoksen kehittämisestä
- OPM 1993. Taustaraportti korkeakoulupolitiikan maatumkintaa varten. Koulutus- ja tiedepolitiikan linjan julkaisusarja n:o 10. Helsinki: Opetusministeriö.
- OPM 2009. Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015. Opetusministeriön julkaisuja 2009:21.

Kirjallisuus

- Autio, Veli-Matti 1994. Opetusministeriön historia VII. Helsinki: Opetusministeriö.
- Haavio, Matti 1983. Korkeakoululaitoksen kehittämistä koskeva lainsäädäntö: tavoitteena koordinoitu laajentaminen. Korkeakoulu- ja tiedeosaston julkaisusarja n:o 51. Helsinki: Opetusministeriö.
- Hietala, Marjatta 2002. Kansainväliset yhteydet. Teoksessa Tommila; Päiviö (toim.), Suomen tieteen historia, osa 4. Helsinki: WSOY, 525–561.
- Ikonen, Risto 2009. Tohtorit maailmalla. Joensuun yliopistossa 2000–2006 tohtoritutkinnon suorittaneiden sijoittuminen työelämään. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja. Sarja A, n:o 21. Joensuu: Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Joensuun korkeakoulu 1977. Joensuun korkeakoulun tutkimuspoliittinen ohjelma. Joensuu: Joensuun korkeakoulu.
- Kaarninen, Mervi 2000. Murros ja mielikuva. Tampereen yliopisto 1960–2000. Tampere: Vastapaino.
- Kangas, Lasse 2009. Kasvatusopillinen korkeakoulu kansallisessa korkeakoulupolitiikassa. Teoksessa Einonen, Piia; Karonen, Petri & Nygård, Toivo (toim.), Jyväskylän yliopiston historia. 1. Seminaarin ja kasvatusopillisen korkeakoulun aika 1863–1966. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 111–123.
- Kuusisto, Alina 2014. Maakunnan ja tieteen välissä. Tutkimus Joensuun korkeakoulun politisoitumiskeskustelun diskursseista pohjoiskarjalaisessa lehdistössä 1969–1975. Suomen historian lisensiaatintutkielma [www-lähde]. <
http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20141183/urn_nbn_fi_uef-20141183.pdf> (luettu 18.1.-31.1.2015).
- Lamberg, Marko 2009. Jyväskylän yliopisto vaikuttajana, verkostoitujana ja julkisuuskuvan rakentajana. Teoksessa Einonen, Piia; Karonen, Petri & Nygård, Toivo (toim.), Jyväskylän yliopiston historia. 2. Yliopisto 1966–2006. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 385–495.
- Melanko, Valdemar 2002. Suomen ja Neuvostoliiton välinen tieteellis-teknillinen yhteistointakomitea. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.) Suomen tieteen historia, osa 4. Helsinki: WSOY, 544–545.

Korkeakoulujen osastot ja ainelaitokset kilpailuvaltiollistumisen rakentajina ja vastustajina 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa: Tapaustutkimuksina Joensuu ja Lappeenranta

- Nevala, Arto 1983. Joensuun korkeakoulun perustamisvaiheet. Joensuu: Pohjois-Karjalan yliopistoseura.
- Nevala, Arto. 2009. Uudisraivaaja – Joensuun yliopiston 40-vuotishistoria. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Nevala, Arto 2012. "Siihen kommunismin pesään sä et mene". Teoksessa Kivirauma, Joel; Jauhiainen, Arto; Seppänen, Piia & Kaunisto, Tuuli (toim.), Koulutuksen yhteiskunnallinen ymmärrys. Kasvatusalan tutkimuksia 59. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 276–297.
- Nevala, Arto & Risto, Rinne 2012. Korkeakoulutuksen muodonmuutos. Teoksessa Kettunen, Pauli & Simola, Hannu (toim.), Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 203–228.
- Nurmi, Veli 1971. Kertomus Joensuun Korkeakoulun synnystä ja 1. ja 2. toimintavuodesta 1969–1971. Joensuu: Joensuun korkeakoulu. Rantanen, Kalevi 2010. Kuinka kävi holografian? Tiede 9.7.2010 [www-lähde]. < http://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/kuinka_kavi_holografian > (luettu 3.9.2015).
- Rinne, Risto 2006. Like a model pupil? Globalisation, Finnish educational policies and pressure from supranational organisations. Teoksessa Kallo, Johanna & Rinne, Risto (toim.), Supranational regimes and national education policies. Kasvatusalan tutkimuksia 24. Turku: Finnish Educational Research Association, 183–215.
- Salo, Matti 1998. Yliopiston kokonaiskehitys. Teoksessa Salo, Matti & Lackman, Matti. Oulun yliopiston historia 1958–1993. Oulu: Oulun yliopisto, 85–174.
- Salo, Matti & Lackman, Matti. 1998. Oulun yliopiston historia 1958–1993. Oulu: Oulun yliopisto.
- Tuunainen, Kari 1971. Raportti Joensuun korkeakoulun toiminnan peruspiirteistä. Joensuu: Joensuun korkeakoulun suunnittelutoimikunta. UEF 2015. Itä-Suomen yliopiston strategia 2015–2020 [www-lähde]. < www.uef.fi/uef/strategia > (luettu 20.9.2015).
- Vilkuna, Kustaa H. J. 2009. Tutkimus ja opetus Jyväskylän yliopistossa. Teoksessa Einonen, Piia; Karonen, Petri & Nygård, Toivo (toim.), Jyväskylän yliopiston historia. 2. Yliopisto 1966–2006. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 141–383.

KM Antti Ronkainen on jatko-opiskelija Itä-Suomen yliopiston Kasvatustieteiden tohtoriohjelmassa.

KT Risto Ikonen on yliopistonlehtori Itä-Suomen yliopiston Kasvatustieteen ja aikuiskasvatustieteen oppiaineessa.